

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

52. Anton Špendal (Spendou).¹⁾

Anton Špendal je bil porojen v Mošnjah na Gorenjskem l. 1739. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju, kjer je vstopil v bogoslovnico. Mnogo let je bil na Dunaju kurat, pozneje kanonik in »kustos« stolne cerkve svetega Štefana. Ko je postal kardinal Migazzi nadškof dunajski, je poklical Antona na dunajsko bogoslovnico ter ga imenoval za spirituala. Prof. Frančišek Rotenhann, ki je kot dvorni kancler predsedoval komisiji, na Dunaju delujoči za novo uredbo avstrijskih šol, je pozval tudi Špendala kot izvrstnega strokovnjaka-šolnika v to dvorno komisijo. Vrhu tega je postal Špendal ravnatelj bogoslovne fakultate ter si je pridobil na tem častnem mestu mnogo zaslug. Dalj časa je bil tudi predstojnik dunajske vseučiliške knjižnice. Slovstveno ni deloval; znano je le, da je izdal knjižico: »Geschichte der Fasten-Anstalten in der katholischen Kirche.« Wien 1789. Hörling. 8°.

Avstrijska Biedermannova kronika poroča o njem, da je bil razsoden, bistroumen in pravičen bogoslovec.

Umril je na Dunaju l. 1813. kot »kustos« stolne cerkve svetega Štefana, c. k. dvorni svetnik, poročevalec dvorne učne komisije in ravnatelj bogoslovnih nauk.

53. Dr. Jožef Špendal (Spendou).²⁾

mlajši brat Antonov, porojen l. 1757. v Mošnjah. Izobraževal se je na normalki v Kranju in na ljubljanski gimnaziji, kjer mu je bil učitelj poznejši ljubljanski škof Anton Kavčič. Ko je bil 12 let star, so mu pomrli roditelji, in brat Anton ga je vzel na Dunaj. Tu je dovršil na akademiški gimnaziji srednješolske študije kot »primus«. Po dovršenih modroslovnih študijah se je hotel posvetiti pravnstvu, a po enoletnem slušanju pravoslovja se je odločil za duhovski stan. Kot bogoslovec si je pridobil izredno nadarjeni sin slovenskega kmeta prijateljstvo slavnega profesorja cerkvenega prava Ferdinanda Stögerja,

¹⁾ Oesterreichische National-Encyclopädie. Wien 1836. VI. Band. — Wurzbach: Biograph. Lexicon, 86. Theil.

²⁾ Oesterreichische National-Encyclopädie. Wien 1836. V. Band. — Wurzbach: Biograph. Lexicon, 36. Theil.

ki ga je celo v svoje stanovanje sprejel. Stöger je bil tedaj »kustos« dvorne knjižnice in je stanoval poleg knjižnice, lahko je torej Špendal dobival iz bogate knjižnice knjige za nadaljnje izobraževanje.

Pri spisovanju Stögerjevega dela: »Introductio in historiam ecclesiasticam« je Špendal sodeloval. V bogoslovnici si je izvolil za glavni predmet katehetiko; toda ni mu ugajal način katehetskoga poučevanja slovečih pedagogov Ignacija Felbigerja in katehista ter zgodovinarja Ignacija Schmidta. Še najbolj mu je ugajal učni način linškega kateheta Jožefa Millerja. Ko so l. 1781. oba kateheta dunajske normalke premestili, je prevzel poučevanje katehizma na vseh štirih razredih Špendal; poučeval pa je tudi mlade duhovnike in bogoslovce v katehizovanju po svojem učnem načinu. Prizadeval si je dokazati, da se njegov učni način opira na razvitek in omiko človeških duševnih moči, in da so ta način poučevanja priporočali najslavnejši katoliški pisatelji. Z vsemi pripomočki svoje izvrstne pedagoške izobrazbe je seznanil svoje duhovne slušatelje. Ta Špendalov učni način je vzbudil splošno zanimanje ne le strokovnjakov, nego celo izobraženih lajkov. Tedanji predsednik dvorne učne komisije, baron van Swieten, se je sam o Špendalovem učnem načinu kaj laskavo izrazil. Ko je postal župnik Anton Gall (poznejši linški škof) nadzornik nemških šol, se je začela druga doba v napredku avstrijskega nemškega šolstva. Prvo dobo je povzročil prelat Felbiger, kateri je le bolj gledal na utrditev spomina, Gall in Špendal pa sta v nasprotju s Felbigerjem pospeševala tudi razvitek razuma. Ko so l. 1785. Špendala imenovali za podravnatelja dunajski bogoslovnici, je Gall zelo obžaloval odhod prijatelja in istomiselnika Jožefa. — Leta 1788. pa je postal Gall škof linški, in tedaj so imenovali najbolj mu vrednega naslednika za nadzornika nemških šol, to seveda — Špendala. V tej službi je deloval celih 28 let — do l. 1816.; tedaj pa ga je cesar Frančišek, uvažujoč njegove velike zasluge za zanemarjeno šolstvo, imenoval za prošta dunajskega metropolitanskega kapitlja. Ogromne so Špendalove zasluge za povzdigo avstrijskega šolstva. Slovenec Špendal je najbolj zaslužni preobrazovalec avstrijskih normalnih šol; kajti po Špendalovem učnem načinu so začeli na Dunaju in po celem cesarstvu ne le verstvo, nego tudi druge predmete poučevati z mnogo večjim uspehom. Že kot katehet je bil nasprotnik telesnih kazni in jih je odpravil, kjer je le mogel; kajti s telesno kaznijo, je dejal, se zatira mlademu zarodu fizična moč in — kar je še hujše — moralni čut, in učencu se pristudi učenje in obiskovanje šole. Opustivši popolnoma Felbigerjevo metodo,

je skrbel za preosnovo vseh učil po svojem učnem načinu. Uvažujoč dobrodušni vpliv godbe na duševni razvitek, je prvi uvedel generalni bas kot predmet na dunajskem učiteljišču. S sodelovanjem poznejšega nadškofa solnograškega Gruberja je spisal znamenito knjigo: »Politische Verfassung der deutschen Schulen«. Wien 1806. Wurzbach piše o tej knjigi: »Dieses Buch, welches alle in dieser Richtung erlassenen Gesetze enthält, gibt ein treues Bild der Einrichtung des österreichischen Volksschulwesens zu Anbeginn des 19 Jahrhunderts und widerlegt am besten alle gegen Oesterreich in dieser Beziehung erhobenen Angriffe — denn während Oesterreich in den höheren Lehranstalten leider zurückgeblieben, steht es im Volksschulwesen den übrigen Staaten tonangebend und mustergiltig gegenüber.« Špendal in katehet Anton Hye sta spisala izvrstno učno knjigo: »Lesebuch für Wiederholungsschulen oder Innbegriff des Nothwendigsten, was ein Jeder als Mitglied der bürgerlichen Gesellschaft wissen soll«. Tudi zalogo šolskih knjig je preosnoval. Do one dobe je zalagal in tiskal šolske knjige dunajski knjigar Trattner. Že cesar Jožef II. pa je bil zaukazal, da mora po smrti Janeza Tomaža Trattnerja država prevzeti založbo in tisk šolskih knjig; toda šele Špendal je opozoril dotične kroge na oni pozabljeni cesarski ukaz, in njegov nasvet je obveljal. S to naredbo si je država prihranila mnogo denarja, učno zalogo pa jako pomnožila. Pod Špendalovim nadzorstvom se je izdatno pomnožila tudi zaloga za katehete. Ko je bil imenovan za nadzornika, je prevzel 11.500 gld., a ko je odstopil, je bila narastla ta zaloga na 100.000 gld.

Špendal je bil šolnik z dušo in telesom; njegove preosnove niso bile puhlo novotarstvo, nego dobro premišljene naredbe. Ker je bil prepričan, da se težavnemu učiteljskemu poklicu le tedaj posvetijo nadarjeni in izobraženi mladeniči, ako jih ne tlačijo preveč vsakdanje skrbi, je ustanovil vdovsko zalogo za dunajske učitelje, ki še dandanes blagodejno deluje.

Špendal je dosegel visoke časti; naposled je bil prošt dunajskega metropolitanskega kapitlja, infuliran prelat, konsistorijalni svetnik, vseučiliški kancler in c. k. nižjeavstrijski vladni svetnik. Umrl je na Dunaju.

54. Jernej Senica,¹⁾

škof koperski, je bil navzočen l. 1513. pri petem lateranskem občnem cerkvenem zboru. Umrl je l. 1529.

¹⁾ P. Marc. Bibl. Carnioliae.

